

»NIKOLI NE BODO RAZUMELI, KAKO SE KOT ŽENSKÉ POČUTIMO TUKAJ«

O želji po migraciji mladih Turkinj iz Istanbula v Evropo

Izvirni znanstveni članek | 1.01

Datum prejema: 4. 3. 2024

Izveček: Avtorica v članku ugotavlja, da se v Turčiji v napetem političnem položaju in ekonomski krizi ženske spopadajo z vse večjim upadanjem svojih pravic, narašča pa tudi število femicidov in drugih oblik nasilja nad ženskami. Med večmesečno etnografsko raziskavo v istanbulski četrti Kadıköy se je pokazalo, da si mlade Turkinje zaradi svojega položaja lažje in varnejše življenje zamišljajo v Evropi, njihovo migracijo pa otežujejo predvsem raznovrstne administrativne ovire in visoki finančni stroški. Avtorica je zamišljanje prihodnosti, kultivacijo upanja in vsakdanje življenje mladih Turkinj raziskovala s perspektive spola in mednarodnih mejnih režimov.

Ključne besede: migracije, mednarodni mejni režim, Turčija, upanje, spol

Abstract: Amidst a tense political climate and economic crisis, women in Turkey are confronted with a rampant erosion of rights, compounded by escalating instances of femicide and other forms of violence against women. A months-long ethnography, conducted in the Istanbul district Kadıköy, revealed that young Turkish women envision a better, safer, and more comfortable life in Europe. However, the visa system poses significant obstacles to migration due to a heavy financial burden and complex bureaucratic challenges. The article delves into the imagining of the future, cultivation of hope and narration of everyday life by young Turkish women through the lens of gender and the international border regime.

Keywords: migration, international border regime, Turkey, hope, gender

Uvod

Devetindvajsetletna Gamze je med svojim študijem v Ankaru leta 2011 na lastni koži doživela turški obrat k avtoritarizmu. Protesti so se iz parka Gezi razširili po celotni državi, tedanji in sedanji predsednik Recep Tayyip Erdoğan pa je takrat jasno pokazal, da nasprotovanj ne bo več dopuščal. V protestih je sodelovalo več kot tri milijone ljudi, več sto je bilo ranjenih, 11 ubitih (Karaveli 2016: 125). Gamze je bila ranjena, njenega prijatelja so pred njenimi očmi skoraj ubili. Po protestih je postala apolitična, uvidela je, da Turčija še dolgo ne bo več ista kot prej. Sprejela je, da je »ogrožena kot človek.« Od takrat si želi živeti zunaj Turčije. Te želje zaradi težav s pridobivanjem vize in visokih finančnih stroškov še ni uresničila.

Gamze ni edina. »Moje prijateljice so itak že vse odšle, komaj čakam, da grem tudi jaz,« mi je povedala 21-letna študentka angleščine Esra. Med skoraj enoletnim bivanjem v Istanbulu sem videla številne tako neuspele kot uspele poskuse pridobitve vize, selitve v Evropo ali napornega načrtovanja odhoda. V zadnjih letih izseljevanje (mladih) iz Turčije strmo narašča (Öztürk in Taş 2022), v Evropo¹ skušajo priti tudi po izobraževalni ali zaposlitveni poti. Med mojim raziskovanjem zaradi negotovih političnih

razmer nobena sogovornica ni resno razmišljala o vložitvi prošnje za azil. Organizacija Konrad Adenauer Stiftung v poročilu iz leta 2021 ugotavlja, da je 62,8 odstotka mladih v Turčiji do prihodnosti Turčije kot države pesimističnih predvsem zaradi ekonomskih težav in visoke stopnje brezposelnosti. Kar 72,9 odstotka vprašanih si želi oditi v drugo državo (Konrad Adenauer Stiftung 2021).

Selitve iz Turčije v Evropo niso novost. Raziskovalca mednarodnih odnosov Erdi Öztürk in Hakkı Taş (2022) menita, da trenutno poteka že peti »val izseljevanja« iz Turčije v EU. Prve množičnejše selitve segajo že v šestdeseta leta 20. stoletja, od prvih sporazumov o začasnem delu,² ki so prebivalcem Turčije omogočali delo v nekaterih evropskih državah (glej Abadan-Unat 2011; Fassman in Içdüyüğü 2013). Številni delavci so, čeprav so bile selitve sprva mišljene kotčasne, v državah izselitve tudi ostali. Sledila sta združevanje družin in povečevanje diaspore, tako da po ocenah turške vlade v zahodnoevropskih državah trenutno živi okoli 5,5 milijona Turkov (Ministrstvo za zunanje zadeve Turčije 2022). Preseljevanje v Evropo pa se po ocenah nekaterih raziskovalcev še ne bo nehalo (Erzan idr. 2007; Güngör in Tansel 2008; Dedeoğlu in Genç 2017). Med raznolikimi razlogi za selitev po uradnih ekonometričnih raziskavah prevladujejo politični in ekonomski razlogi (Dedeoğlu in Genç 2017; Öztürk in Taş 2022).

1 Evropo uporabljam kot emski pojem. Sogovornice so pod izrazom Evropa običajno mislile države EU, še najpogosteje zahodne države članice. Le redko so uporabile izraz »Evropska unija«, zato tudi sama v članku uporabljam izraz Evropa.

2 Nam so sporazumi bolj znani pod imenom »gastarbajterstvo,« tovrstni bilateralni sporazumi so bili sklenjeni tudi med nekdanjo državo SFRJ in drugimi državami, kamor so se njeni državljani preseljevali.

* Dagmar Nared, mag. etnologije in kulturne antropologije, doktorska študentka, asistentka – mlada raziskovalka, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; dagmar.nared@ff.uni-lj.si.

Opazila sem, da številni izsledki o selitvah oz. migracijah iz Turčije v Evropo (Erzan in drugi 2007; Güngör in Tansel 2008; Abadan-Unat 2011; Fassmann in İçduygu 2013; Dedeoğlu in Genç 2017; Öztürk in Taş 2022) ne temeljijo na poglobljenih etnografskih raziskavah in umeščanju v prostor in čas, kar je pomanjkljivost migracijskih študij (glej npr. Mayblin in Turner 2021). Pričujoči članek temelji na etnografski raziskavi, v kateri sem se spraševala o prepletenosti spola in migracije, o počutju mladih žensk in kaj dejansko pomeni biti ženska v sodobni Turčiji. Ali so ti občutki vplivali na želje po migraciji v Evropo? Kako so nanje vplivale politična kriza in predsedniške volitve 2023, na katerih je ponovno zmagal Erdoğan? Zanimalo me je tudi, kako so spremembe v poklicnih in družinskih odnosih doživljale ženske; ali so tudi tovrstne, spolno zaznamovane spremembe, vplivale na željo po odhodu v Evropo?

V članku³ pritrjujem tudi pogostim opazkam, da raziskovanje ne zajema dimenzije spola, čeprav je ta v zadnjih letih postal pomembnejši tako v tujini kot Sloveniji (Mayblin in Turner 2021; glej tudi Cukut Krilić 2009; Milharčič Hladnik 2016). Z etnografijo želim pokazati, kako dimenzija spola pomaga razumeti specifičnosti migracijskih procesov. Drži tudi nasprotno: raziskovanje želje po migraciji omogoča vpogled v vsakdanje življenje Turkinj. Spol tu razumem kot moč in ne kot identiteto (glej Mayblin in Turner 2021: 237). Spol kot identiteta je le še ena spremenljivka oz. identitetna plast, ki se vpenja in deluje interseksionalno, to je, med mnogimi drugimi identifikacijskimi središči (npr. starost, kraj bivanja, ipd.). Če spol razumemo kot moč, ta središči strukturo, v kateri so subjekti prisilno kategorizirani v spolne (binarne) kategorije (moški, ženska), na katere se vežejo tudi družbene predstave, pričakovanja in odgovornosti. Raziskave o migracijah spol najpogosteje razumejo kot identitetno kategorijo, kar sicer prinaša zanimive uvide, vendar le redko ponuja zadostno kritično refleksijo družbenih razmerij moči (Hyndman v Mayblin in Turner 2021: 235).

V članku najprej pojasnim zgodovinski in sodobni položaj žensk v Turčiji, sledijo opis terena in druga metodološka pojasnila. Nato z etnografijo pojasnim še upadanje pravic žensk v Turčiji, kot ga občutijo sogovornice same, ter družbene in družinske pritiske ter povečevanje nasilja v intimnih partnerstvih. Pokažem, da se dekleta želijo izseliti iz strahu pred nasiljem in avtoritarno državo, ki jim pri tem ne pomaga. V drugem delu članka to željo pojasnujem z ovirami mednarodnega mejnega režima. Nekatera dekleta njihov družbeni položaj tako močno zaznamuje, da kljub temu da ne morejo pridobiti vize in se izseliti, še vedno sanjarijo o svojem življenju drugje. To sanjarjenje razumem kot poskus samouresničitve oz. strategijo, kako

se upreti danemu položaju, s katerim se moje sogovornice ne strinjajo.

Zgodovinska in aktualna regulacija vsakdanjega življenja žensk v Turčiji

Ženske v Turčiji so nosilke pričakovanj in idealov, ki so jih oblikovale predvsem državne in religijske elite. V zgodnjem 20. stoletju se je po Mustafi Kemalu Atatürku, ki je vzpostavil samostojno državo Turčijo in orisal specifični ideal turške državljanke, vzpostavila kemalistična ideologija (Arat 1997; Kandiyoti 1997; Berkes 1998); ta naj bi sledila evropskemu modelu nacionalne države in evropskemu življenjskemu stilu. S pomočjo »vladnega, sodnega in izobraževalnega sistema« (White 2008: 258) so se izvajale številne kulturne politike in poskusi sekularizacije javnega življenja (glej Berkes 1998: 475). V kemalistični preobrazbi v moderno Turčijo je bila ženska ključna, Atatürk je s Turkinjami skušal doseči ideal modernosti: volilno pravico so pridobile že leta 1934, postavil jih je tudi na trg dela. Vendar pa emancipacija ni prinesla svobodne izbire (Kandiyoti 1987), v zasebnosti so še vedno morale igrati svojo tradicionalno vlogo (Arat 1997: 100). V javnosti se niso smele pokrivati, kar je bila ideja osvobajanja žensk, s tem pa jim je bila hkrati odvzeta pravica lastne izbire. Stališče, da moški ščiti in zagotavlja mirno življenje ter dominira tako v družinskem kot javnem življenju, ni bilo nikoli zares izkoreninjeno (Sirman 2007), kar je promoviral tudi nacionalni diskurz.

Regulacija vsakdanjega življenja žensk v Turčiji se pod nekoliko drugačno taktirko nadaljuje vse do danes. Erdoğanov islamizem je Turkinjam dovolil (oz. celo spodbudil) pokrivanje, obenem pa ustvaril tudi »novo islamsko žensko«, ugotavlja socialna antropologinja Jenny White (2008: 378). Erdoğanova oblast je spremenila prevladujoči diskurz o razmerju med spoli. Spolna ideologija se je prelevila v bolj neoliberalne, nacionalistične diskurze z več islamističnih idej (Coşar in Yeğenoğlu 2011). Država ima do žensk in njihovih pravic paternalističen odnos. Vladno vodeni programi nasilje v družini razumejo kot izključno posameznikovo težavo, kot denimo neprimerno delovanje očeta, ki ne zna prevzeti svoje vloge zaščitnika in poglavarja družine (Babül 2015). Moški je obravnavan predvsem kot glava družine, zaščitnik mater in otrok, od svojih »varovancev« pa zahteva poslušnost. Antropologinja Elif Babül (2015: 123) v zaščitniškem diskurzu prepozna nacionalistično paradigmo, usklajeno s pojmovanjem očetovske vloge iz časa mlade turške republike, v kateri je bilo ščitenje žensk in otrok »častna vloga«. Ker dominantna politična ideologija ženski vsiljuje podrejen položaj, naj bi nasilje sprejela kot posledico svojih »napačnih« ravnanj.

Država aktivno ustvarja in reproducira paternalistične diskurze, ženske pa postavlja v vse slabši položaj. Iz številnih poročilih je razvidno, da se je v zadnjih letih položaj žensk opazno poslabšal. Amnesty International (2021: 9) piše, da

³ Članek je povzetek magistrskega dela *Iskanje boljšega življenja v Evropi: Aspiracije, imaginacije in afektivni svetovi mladih Turkinj v Istanbulu* (Nared 2023).

se spolna diskriminacija v Turčiji še najbolj izraža v nasilju nad ženskami in dekleti. Marca 2021 je Erdoğan z dovoljenjem administrativnega sodišča izstopil iz Istanbulske konvencije, ki je ena pomembnejših zakonskih zavez, s katerimi vlade ščitijo ženske in žrtve nasilja (Amnesty International 2021: 5). Prav Erdoğanova vlada je leta 2012 Konvencijo prva ratificirala, s tem pa sprejela tudi novi zakon št. 6284 o zaščiti družine in preprečevanju nasilja nad ženskami (glej Mor Çatı 2023). Omenjeni zakon želijo nekatere skrajno desne vladajoče stranke odstraniti (glej Duvar 2023b).

Oboje, tako nasilje v intimnih partnerstvih kot število femicidov, pa narašča. Platforma »Ustavili bomo femicid« (Kadın Cinayetlerini Durduracağız) vsak mesec poroča o novih primerih femicida ali umorih žensk v nenavadnih okoliščinah (Kadın Cinayetlerini Durduracağız 2024). Femicid je pogosto rezultat upora žensk proti moškemu nadzoru, pogost povod za umor žensk so njihove želje, da bi samostojno odločale o svojem življenju, nasilje izzovejo tudi zahteve žensk po ločitvi oz. razhodu (Anavatan in Kayacan 2023: 3). Poročila različnih nevladnih organizacij (glej npr. HRW 2022a) opozarjajo tudi na odločitve sodišč, ki po 29. členu turškega kazenskega zakonika skrajšujejo zaporne kazni moškim, obtoženim femicida. Člen navaja, da je lahko povzročitelj oproščen v primeru, da je njegov nasilni odziv izzvala ženska. Tudi organizacije, ki opozarjajo na nasilje nad ženskami, so politično nadzorovane. Eno od organizacij, ki poroča o femicidih, so želeli celo ukiniti. Turški notranji minister Süleyman Soyly je nevladne organizacije ob protestih proti njeni ukinitvi obtožil pretiravanja, in trdil, da je število femicidov v Evropi višje kot v Turčiji. Povečuje se tudi število primerov družinskega nasilja (glej HRW 2022a).

Številke so verjetno še večje, prijava nasilja v družini je namreč pogosto težavna, žrtve se srečujejo z mnogimi ovirami. Ženske pri poskusih prijave nasilja pogosto nalletijo na policiste, ki jih ne jemljejo resno, tudi poročila o prijavah so površna (WWHR, Mor Çatı in Ka.Der 2021). Čeprav zakon št. 6284 ženskam, ki zanj zaprosijo, omogoča zaščito, se pogosto zgodi, da se njihove prošnje ne upošteva (za več primerov glej poročilo HRW 2022b).

Trenutna oblast svoja dejanja običajno utemeljuje z islamsko religijo,⁴ ki jo razume kot moralno avtoriteto ali

kot reševanje nacionalnega vprašanja. Predvsem Erdoğan ženske omejuje na materinstvo in skrbstveno delo, kar naj bi, ker jim to veleva tudi religija, to delale za Turčijo in njene prebivalce.⁵ S podobnimi argumenti pogosto napada LGBTQ+ skupnosti in feministke, ki jih označuje kot »deviantne«⁶, krivi za družbeni razkol in tudi za nasilje nad ženskami. Z »drugačenjem« in tudi s političnim nagovarjanjem tistih, ki odstopajo, se nasilje do določenih skupin in posameznikov, ki se ne uklanjajo družbenim pričakovanjem, normalizira tudi v vsakdanjem življenju (Kandiyoti 2016; Mutluer 2019).

Turška nacionalna ideologija, bodisi kemalistična bodisi Erdoğanova, ohranja neenakopravna družbena razmerja moči, ki prispevajo k podrejenosti žensk. Ideja, da je moški normativ, ženska pa drugi spol (de Beauvoir 2022), odraža širšo spolno neenakopravnost, ki se v Turčiji izraža na različne načine. Ker so med razlogi, da si mlada dekleta želijo oditi, jih v nadaljevanju podrobneje prikažem.

O metodologiji in terenu

Članek temelji na večmesečnem etnografskem terenskem delu v Kadıköy na azijski strani (*Anadolu yakası*) Istanbula. Na univerzi Marmara v Istanbulu sem med septembrom 2022 in junijem 2023 na Erasmus+ študijski izmenjavi preživela eno študijsko leto. V Istanbulu sem na univerzi Boğaziçi, prav tako na Erasmus+ študijski izmenjavi, nekaj mesecev preživela že leta 2018. Nekaj turških prijateljic iz takratnega obdobja mi je pomagalo pri raziskovanju, ena med njimi se je sama ponudila za sogovornico. Večino drugih Turkinj sem spoznala na gostujoči univerzi ali ulicah Kadıköya. Kadıköy je progresivna mladinska četrt, v kateri so se moje sogovornice počutile še najbolj prijetno. Zaznamuje jo živahno nočno življenje, družabnost v barih in diskotekah. Četrt, v kateri mladi zavetje in solidarnost najdejo v skupinah podobno mislečih, vse bolj postaja njihov drugi ali pravi dom. Za moje sogovornice je Kadıköy prostor svobode, kjer se lažje izražajo in eksperimentirajo z videzom, modo in s stilom. Mnogim se zdi, kot da se v Istanbulu zaradi vse močnejše islamistične politike ne morejo več svobodno izražati, na kar kaže ne le moja, temveč tudi druge raziskave (Navaro-Yashin 2002; Gökarıksel 2009; Liebelt 2019).

Daljši čas bivanja in etnografskega dela v Istanbulu mi je omogočil več časa preživeti s turškimi dekleti in se z njimi pogosto srečevati, kar je poglobilo tudi medsebojno zaupanje. Moje prijateljice in sogovornice so bile predvsem tiste mlade ženske, ki so živele v Kadıköy in so razmišljale o selitvi v Evropo. Opravila sem osem polstrukturiranih

4 Tu je pomembno poudariti, da je dojemanje ženske in njene vloge v turški družbi skozi prizmo religije le ena izmed obstoječih interpretacij islama. Islam lahko, kot antropologinja Alenka Bartulović (2015: 275) ugotavlja za Bosno in Hercegovino, pripomore tudi k podpiranju spolne enakopravnosti in večji politični participaciji muslimanskih žensk. Mnogo verujočih Turkinj, tudi v Kadıköy, islama in ženske vloge ne razume tako, kot ju razume politična elita, saj so njihove interpretacije spolnih vlog in razmerij med spoli v nasprotju s hegemonskimi idejami vladajoče politike. Hkrati pa nekateri v Turčiji dojemajo islam kot religijo, utemeljeno na patriarhatu (prim. Arat 2010), s čimer se tudi muslimanke spopadajo na vsakodnevni in čustveni ravni (glej Abdel-Fadil 2023).

5 Tovrstni diskurz se preseli tudi v razprave o reproduktivnih pravicah (glej Frank in Çelik 2017).

6 Za primer glej Erdoğanov govor po zmagi na volitvah maja 2023 (Dasgupta 2023).

intervjujev, v katerih sem se pogovarjala predvsem o njihovih bolj intimnih željah po selitvi, o njihovih aspiracijah, pogledih na Evropo, trenutnem stanju v Turčiji in lastni prihodnosti. Med njimi je bilo nekaj spontanih pogovorov, ki so včasih razkrili celo več kot formalni intervjuji, še zlasti v mednarodni družbi, ko je pogovor pogosto sam od sebe stekel o selitvi, »Evropi«, potnih listih in vizah. Prav tako mi je moje daljše bivanje v Istanbulu omogočilo, da sem Turkinje spremljala dlje časa; opazovala sem njihovo vsakdanje odzivanje, predvsem ob večjih kriznih dogodkih, denimo potresu v Kahranmarašu, in turških predsedniških volitvah 2023. Spremljala sem tako tiste, ki se jim je uspelo preseliti, kot tiste, ki so se ukvarjale s postopnim, težavnim in z dolgim pridobivanjem vize.

Življenjske izkušnje Turkinj razumem kot specifične glede na prostor in čas. Ker je etnografija, kot piše antropologinja Lila Abu-Lughod (1991: 149), partikularna, nikakor ne želim posploševati, k obsežnim zgodbam v razpravah o sodobni Turčiji želim zgolj dodati košček pripovedi in občutkov. Prav tako želim prispevati svoj delež k razumevanju položaja žensk v turški družbi, pojasniti težnje po migraciji in ovire, ki jih mnogim državljanom in državljanke Turčije postavlja izključujoči mednarodni migracijski sistem. Sledila sem zgledu antropologinje Yael Navaro-Yashin (2002), ki se izogiba poenostavitvam vsakdanjega življenja v Turčiji. Med raziskavo sem bila pozorna tudi na razlike med povedanim in dejanskim, med pripovedjo in vedenjem (Jerolmack in Khan 2014), kar je zlasti pomembno pri raziskovanju zamišljanja prihodnosti, v katerem se želje in predstave o prihodnosti pogosto ne ujemajo z vsakdanjimi praksami posameznikov (glej Bryant in Knight 2019).

Na tem mestu želim jasno opredeliti tudi svoj lastni položaj v raziskavi (Haraway 1988). Kot Evropejka oz. državljanka ene izmed držav EU v Turčiji je ta drugačen od položaja intervjuvank. Večkrat slišani komentarji o moji »evropskosti« so odpirali razprave o Evropi in bivanju v njej. Moj položaj je odpiral teme, ki so me zanimale kot znanstvenico. Ta in (pripisana) pripadnost sta mi omogočila, da v svojih stikih s Turkinjami spoznam dejansko stanje. Iz njih sem že samo zaradi svojega izvora privabljala drugačne pripovedi, poudarke, ideje, kot so si jih delile med seboj.

Spol kot razlog migriranja

Zmanjševanje pravic žensk

Čeprav ima 32-letna Sevgi rada svojo družino, prijatelje in življenje v Istanbulu, so jo različni pritiski prepričali v odhod. Tako kot večina žensk tudi Sevgi s spolom povezanih pritiskov ni doživljala le doma, temveč tudi v službi ali na univerzi. Opozorila me je, da je od vsega najhuje, da to stanje spodbujajo vladne elite same. Sevgi je bila zaposlena v feministični organizaciji Mor Çati, zato je vplive

trenutne vlade še bolje spoznala. Njena organizacija se financira iz drugih in ne državnih virov, zato ni občutila siceršnjih posledic nedemokratskih procesov v nevladnem sektorju; te so občutile predvsem feministične in LGB-TQ+ organizacije (Negron-Gonzales 2016; Eslen-Ziya in Kazanoğlu 2022). Delovanje nevladnih organizacij je zato ali omejeno ali pa jim sploh ne prisluhnejo, kar preprečuje aktivno ukvarjanje z vse večjo erozijo ženskih pravic. Pripovedovala mi je o vsiljevanju idej političnih oblastnikov, ki ne upoštevajo ali vključujejo žensk v ključne politične odločitve, povezane predvsem z njihovimi trenutnimi stiskami. Že omenjeni izstop iz Istanbulske konvencije in grožnje, da bodo ukinili še zadnje zakone za zaščito žensk, so Sevgi še zlasti prestrašile. Pogovarjali sva se le nekaj mesecev pred parlamentarnimi volitvami maja 2023, ki so Sevgi zaradi trenutnega položaja žensk in prihodnosti v primeru ponovne Erdoğanove zmage še zlasti skrbele. Poteze vlade, ki vse bolj zmanjšujejo ženske pravice, so za Sevgi izdaja; država, ki naj bi jih ščitila, tega ne počne oz. jim celo aktivno škoduje. Kritična je bila tudi do diskurza vladne elite, ki naj bi se po njenem mnenju ukvarjala s precej manj pomembnimi ženskimi vprašanji, kot so npr. oblačilne prakse. Feministične nevladne organizacije sicer skušajo stanje blažiti in spreminjati, vendar pa to ni dovolj, zato se je Sevgi odločila za izselitev v Nemčijo. Sama porast nasilja v Turčiji pojasnjuje v nasprotju z dominantnim vladnim diskurzom, ki večino nasilja na podlagi spola upravičuje, pogosto ga razume tudi kot odziv na krizo med epidemijo covid-19.

Vedno je bilo slabo, a postaja slabše. To želimo še naprej poudarjati, ker se je v času pandemije nasilje povečalo. Pravijo, da je to zaradi pandemije. Vendar smo v Mor Çati mnenja, da nasilje izhaja iz ... kako naj rečem ... da si to želiš, da si to izbereš. Vendar se v času pandemije [nasilna dejanja, op. a.] samo opravičuje, ker so ljudje ostali skupaj doma, na primer, moškim je bil onemogočen odhod na delo in so postali jezni, kar je privedlo do nasilja. Ne, ljudje izbirajo nasilje, ker ni enakosti med nami. [poudarek avtorice]

V tem smislu ne preseneča, da moje sogovornice državo vidijo kot sovražnika, ki s svojim političnim delovanjem neguje kulturo strahu in jim onemogoča normalno in varno življenje tako v javni kot zasebni sferi.

Družinska in družbena pričakovanja

Ena izmed sogovornic, 23-letna Zeynep, se je med mojim terenskim delom že preselila v Berlin. Srečala sem jo že med prvo študijsko izmenjavo v Istanbulu leta 2018, ko je na prestižni univerzi Boğaziçi študirala sociologijo. Čeprav je ob študiju delala v vladnem sektorju, so jo finančno podpirali starši; sama se je zaradi naraščanja cen

težko preživljala. Ekonomska kriza,⁷ ki trenutno pesti Turčijo, vsakdanje življenje otežuje mnogim. Valuta turške lire je padla najnižje od leta 2002, državo pesti visoka inflacija (glej Bayhan 2022). Med pisanjem pričujočega članka (februar 2024) je bil evro vreden 32,84 turških lir (še leta 2016 3,34). Zeynep se kljub želji zaradi visoke inflacije ni mogla preseliti na svoje. Stanovanjska problematika pesti večino mladih. Časopis *Duvar* (2023a) poroča, da najemnika za stanovanje v Istanbulu znaša v povprečju 13.000 lir, minimalna plača le 8.506 lir. Zeynep mi je večkrat pripovedovala zgodbe svojih sorodnikov in prijateljev; iz njih je razvidno, da je realnost še veliko slabša, minimalne plače in drugih zakonskih delavskih pravic nihče ne upošteva. Zaradi šibke socialne države se mladi najpogosteje zanašajo na svojo družino. Zeynepini starši so ji z veseljem finančno pomagali. Da je prihranila več denarja, je v istanbulskem stanovanju živela s svojo teto, čeprav je tudi sostanovanstvo postalo predrago. Starši so jo poklicali skoraj vsak dan, tudi teta jim je večkrat poročala, kaj počne njihova hči. Čeprav ima starše rada in jih pogosto obiskuje v Antalyi, je večkrat občutila, da jo omejujejo z zasliševanjem o preživljanju prostega časa. Kot študentko univerze Boğaziçi je nihče ni spraševal o njeni karierni poti; glede tega so ji očitno zaupali, pod vprašaj pa so nenehno postavljali njen življenjski slog. Zeynep priznava, da njeni starši niso najbolj strogi, a se kljub temu ni mogla povsem sprostiti. Pripovedovala mi je o občutkih ob razmišljanju, da bi lahko živela drugje:

Na primer, v Turčiji je težava, če moj fant ostane pri meni. Moj bivši je občasno prihajal k meni domov. Ko sem imela telefonski pogovor z mamo, sem odšla v svojo sobo, zaprla vrata in ji rekla, da sem sama doma. Če bi to vedeli [da je fant pri njej, op. a.], bi bila to zame ogromna težava, res, res ogromna težava. Zaradi tega se počutim tesnobno, kot da delam nekaj slabega. Ampak ni tako – gledava film, normalno preživljava čas skupaj. Res ogromen problem bi bil, če bi kdo [od sosedov, op. a.] videl, da fant prihaja k meni in bi to potem povedal moji teti [pri kateri Zeynep živi, op. a.]. Kaj naj naredim? Nočem doživeti česa takega. Če bi imela svoje stanovanje v Istanbulu, bi bilo veliko lažje nadzorovati svoje življenje. Družina me velikokrat obišče, s tem načeloma nimam težav, pogrešam jih in jih imam rada, ampak mislim, da tega ne bodo mogli početi, ko se bom preselila v Berlin. Morda bom to izkusila v telefonskem pogovoru, ampak ne bom tesnobna glede tega, kaj če kdo vidi nekaj 'škandaloznega' in pove moji teti?

Za Zeynep je bil Berlin vmesna pot. Ko je še živela v Istanbulu, si je življenje tam predstavljala kot bolj neodvi-

sno od staršev. Finančno bi bila od njih še vedno odvisna, tudi nadzor bi še vedno čutila, a manj kot v Istanbulu. Kilometri in državne meje naj bi ji omogočali dovolj svobode. Med pogovorom o razlogih za njen odhod so se razkrili skriti pritiski, ki jih v Turčiji občuti kot ženska in hčerka. Njena želja po lastnem, ločenem in neodvisnem življenju je bila posledica utrujenosti zaradi sledenja družbenim in družinskim pravilom. Biti ženska in hčerka v Turčiji po njenem pomeni spoštovati določena spodobna in družbeno sprejemljiva pravila. Kršitev pravil zahteva opravičevanje, predvsem pa prikrivanje resnice, npr. da ima fanta, ki jo občasno obišče v tetinem stanovanju.

Ženska v domačem, patriarhalnem okolju, kjer mora izpolnjevati določena, na podlagi spola oblikovana pričakovanja, še vedno ostaja podrejena. V zasebnem življenju ne zaznavamo le različnih obrisov patriarhalne in družinske kontrole nad dekleti, temveč tudi različne načine njihovega spopadanja z njimi (Kandiyoti 1991: 434). Zeynep se je z družbeno in družinsko kontrolo spopadala tako, da je najprej načrtovala pot v Evropo, kjer je pozneje tudi zaživela. Ekonomska kriza na Zeynep ni vplivala le z nezmožnostjo samostojnega preživljanja ali bivanja: zanjo bi ekonomska neodvisnost pomenila tudi konec pričakovanj, da bo živela po družbenih pričakovanjih. Bila je prepričana, da bo po selitvi v novem okolju lažje nadzirala lastno življenje. Misel o selitvi v Berlin, ki jo bo odrešil z družinsko častjo povezanih skrbi, je bila zanjo katarzična.

Turška država žensko telo stalno in vztrajno paternalizira. Feministična teoretičarka Sara Ahmed (2004) nacionalni paternalizem razume kot namig, da so ženske v državi pravzaprav nezaželeni. Če sledimo tej logiki, lahko lažje razumemo moč želje mladih Turkinj po odhodu iz države. Želijo se izviti iz svojega položaja Druge ali celo drugorazrednosti, v katerega so potisnjene.

Življenje v strahu

Tudi 29-letna Gamze je o svojih izkušnjah z nasiljem v partnerskem odnosu iskreno spregovorila že ob prvem srečanju. Pripovedovala mi je, da ga je zaman prijavila na policijo. Po več mesecih čustvenega nadlegovanja in groženj se Gamzin nekdanji partner ni želel odstraniti iz njenega življenja in jo je vztrajno zasledoval; skrivala se je pri svojih prijateljicah. Ker ji je grozil, da bo pretepel njenega očeta, se je odločila poklicati policijo, ta ga je priprla, njo pa o primeru zaslila. Pokazala jim je sporočila, s katerimi ji je grozil in pisal, da načrtuje napad na njeno družino. Odziv policije je pokazal na nerazumevanje nasilja, ignoriranje žrtev, posmehljiv odnos do mlajših žensk in navsezadnje na dejstvo, da oblast ne zagotavlja enake obravnave vseh državljanov in državljanek.

Poslušaj tole, ker ravno zaradi tega ne zaupam več nikomur. Policija mi je vzela telefon in izbrisala sporočila. Telefon tam namreč ni bil dovoljen, poleg tega pa se jim sploh ni zdelo pomembno ukrepati proti mojemu

⁷ Za trenutno ekonomsko situacijo še najbolj krivijo turškega predsednika Erdoğan, ki je kljub nasprotovanju strokovnjakov več let vztrajal pri neobičajni ekonomski politiki (Bayhan 2022). Erdoğan je v novem mandatu, od volitev maja 2023, to politiko spremenil, a ekonomska kriza ostaja.

partnerju, ker je bil on videti tako nedolžno. Spominjam se, da je policist izbrisal sporočila, rekoč 'haha, kaj je naredil ta neumen fant, a,' in je nekako nasmejan izbrisal sporočila. Veš, tudi policisti so me spraševali, kaj sem naredila partnerju, da sem ga tako razjezila. Tudi če bi ga prevarala, to ne pomeni, da lahko ta moški stori kaj takega! V resnici nisem storila ničesar. Nikomur ne moreš zaupati. [...] Če bi ga dejansko tožila, potem bi se res začela bati, kaj bi lahko še storil. Tako da nisem naredila nič, skušala sem vse zakriti. Veš, tudi če bi ga tožila, bi on zgolj izgubil službo, ne bi ostal v zaporu. Bil bi nekje zunaj. Tudi če bi imela prepoved približevanja, bi me lahko v bistvu ubil. Lahko mi škoduje. In po moji smrti ni pomembno, ali ga dajo v zapor ali ne. In v tej državi je toliko zgodb podobnih tej. Tako da se počutim negotovo v tej državi. [poudarki avtorice članka]

Svoje izkušnje je Gamze povezala z odzivi države, zato se je tudi ona bala predsedniških volitev in novega mandata starega predsednika. Zdelo se ji je, da se stanje lahko še poslabša. »Strah me je biti človek v Turčiji, kaj šele ženska.« Strah pred nasiljem se je pri Gamze in drugih sogovornicah začel v njihovo čustveno doživetje mesta in turške družbe; rekle so, da se je nasilje čutilo v zraku. Afekti in občutki, povezani s strahom in z negotovostjo, ki sem jih zaznavala v vedenju in izjavah sogovornic, so tudi izrazi kritike in političnosti.⁸ Filozof John Protevi (2009: xii) namreč družbeno in somatično povezuje s konceptom političnega afekta in političnega telesa. Afektivna stanja med drugim medirajo dolgoročni mehanizmi oz. procesi vlade (Protevi 2009: xii). V pisanju o doživljanju nasilja in nevarnosti, o katerih so govorile moje sogovornice, je mogoče pokazati ne le na politične poteze sodobne oblasti in uradnikov, tudi policistov, ki ženskih mnenj ne jemljejo resno, temveč tudi na prevladujoči diskurz, ki turške ženske, predvsem mlade, dojema kot šibke in kot tiste, ki potrebujejo zaščitnika, rešitelja, a tudi nekoga, ki se (pravilno) odloča namesto njih. Dejanje policista, ki ga opiše Gamze, kaže tudi na splošno razumevanje, da so reakcije žensk pretirane ali pretirano emocionalne, skratka neracionalne. Zato se tudi nasilje, zlasti nasilje na podlagi spola, pogosto odriva iz družbene razprave in dojema kot intimna stvar, ki sodi v družinsko življenje (Ekal in Elden 2019). Čeprav so feministična gibanja odprla razpravo o nasilju, se nasilje v intimnem partnerstvu še vedno obravnava kot nekaj, kar se tiče samo družine. Vmešavanje drugih akterjev (kot je denimo policija, država itd.) naj bi bilo nezaželeno oz. nepotrebno.

Opisana afektivnost je bila kot del vsakdanjika za sogovornice vse bolj nevzdržna in je še povečevala njihovo že-

ljo po odhodu. Sogovornica Melek mi je rekla, da »moški ne bodo nikoli razumeli, kako se me kot ženske počutimo tukaj«. Ne govorimo le o enem incidentu ali posamičnem prostoru; v primeru Istanbula in občutka varnosti deklet se je afektivnost preselila v vsakdanjik, postala del istanbulskega ali turškega ozračja. Ozračje feministična filozofinja Teresa Brennan (2004: 1) razume kot občutenje afekta drugih, kar lahko, čeprav le za trenutek, »spremeni biokemijo in nevrologijo subjekta«. Najlaže jo je razložiti z enostavnim vprašanjem: »Ali obstaja kdo, ki ni, vsaj enkrat, vkorakal v sobo in 'začutil ozračja'?« (Brennan (2004: 1). Občutje brezizhodnosti žensk jasno nakazuje razmerja moči v turški družbi. Ozračje nasilja je zasidrano v zavesti Turkinj. Kot piše antropologinja Veena Das (2007), nasilje na subjekt v njegovem vsakdanjiku vpliva v različnih trenutkih. Lahko se kaže v intimnem odnosu ali naboru incidentov na ulici. Vsi ti na strahu utemeljeni afekti ustvarjajo »ekologijo strahu v vsakdanjem življenju« in vplivajo na dejanja posameznikov, predvsem pa posameznic. Strah pred naraščajočim nasiljem nad ženskami je lahko razlog za selitev v Evropo. Gamze se je iz stanovanja staršev kot sostanovalka preselila v stanovanje v Kadıköy. Kot razlog za to je navedla, da se je želela počutiti varneje. V Kadıköy se mnogo deklet počuti bolj prijetno, predvsem pa bolj svobodno. Četrta je tudi bolj odprta za pripadnice LGBTQ+ skupnosti, ki tam živijo in delujejo, sestankujejo in iščejo prostovoljce za istanbulske skupine Pride. Na ulici je Gamze predvsem ponoči še vedno strah, zaradi številnih živžganj za dekleti ter objektivizacije in seksualizacije žensk ne želi ostati v Turčiji. Selitev v Kadıköy ji ne zadošča, občutek ima, da se mora izseliti iz svoje matične države. Stalno prisoten strah ji preprečuje lagodno življenje v njej sicer ljubi četrti.

Afektivni in imaginativni izhod iz Turčije

Občutek brezizhodnosti je med mojimi sogovornicami dosegel vrhunec po katastrofalnem potresu februarja 2023, poglabljaj pa se je do predsedniških in parlamentarnih volitev v maju. Na ulicah, univerzi in med prijateljicami sem pogosto slišala komentarje, da se je oblast sprevrgla v norost. Kot prvi primer so navajali teroristični napad na glavni ulici Istiklal novembra 2022. Večina mladih Turkinj in Turkov v Kadıköy je menila, da je napad organizirala turška vlada, ki naj bi nato krivdo zvalila na kurdske delavsko stranko (PKK) ter s tem prepričala prestrašene Turke, da le trenutna vlada lahko zagotovi varnost in mir v državi.

Drugi primer je bil potres, v katerem se je zaradi pomanjkljive gradbene zakonodaje in skorumpiranega gradbenega sektorja na prizadetem območju sesula večina stavb. Po uradnih statistikah naj bi umrlo čez 40.000 ljudi, druge ocene predvidevajo nekajkrat višje številke (Holmes idr. 2023). Država se je na potres odzvala pozno in neorganizirano. Po mnenju nekaterih se je Erdoğan namenoma pozno odzval na kritične razmere, potres je bil namreč na

⁸ Ker se intimno in politično neizogibno povezujeta, mislim, da je afekt kot tak tako političen kot intimen. S poudarjanjem afekta kot političnega želim zgolj v ospredje postaviti vlogo države ter politike v ustvarjanju specifičnega afektivnega ozračja in doživetje teh občutkov kot nujno političnih s strani mojih sogovornic (več o afektu glej Hofman idr. 2020).

nacionalno mešanem območju, ki ga država pogosto marginalizira. Turčija je zaradi geoloških značilnosti v stalni nevarnosti pred velikimi potresi, njena nepripravljenost pa, predvsem v Istanbulu, kjer pričakujejo močnejši potres, povzroča skrb. Prijateljica Turkinja me je nekaj dni po potresu spodbudila, da državo zapustim, saj imam privilegij, da si življenje lahko rešim v »udobni, varni Sloveniji«. Po potresu se je strah pred morebitno novo Erdoğanovo zmago še poglobil. Upanja, da bo v Turčiji v prihodnosti bolje, ni bilo zaznati.

V zadnjih letih močno poslabšano vsakdanje življenje Turkov in Turkinj je doseglo raven, ki jo lahko opišem s konceptom »fikcijske realnosti«. Antropologinja Begoña Aretxaga je kot fikcijsko realnost opisala življenje v Baskiji med Francovim režimom in po njem, ko je bil vsakdanjik »strukturiran kot fantazija, zgodba, prizor« (Aretxaga 2005: 219). Ker življenje večje skupnosti v državi lahko hitro postane absurdno in nerealistično, ga Aretxaga primerja s fantazijo, ki pa je kljub temu resnična. Podobno je tudi vsakdanje življenje v sodobni Turčiji za številne Turke in Turkinje v Kadıköy skoraj nedejstvo.

Opazila sem, da se pogovori o stanju države ob nezaupanju prepletajo z idejami o prihodnosti. Dva meseca po potresu in slab mesec pred volitvami je ena od turških prijateljic z zanosom rekla: *»A si predstavljaš, da ga [Erdoğan, op. a.] ne bo več? A si predstavljaš, da bomo lahko v EU? Ko pomislim na kaj takega, me prevzame noro veselje.«* O možnosti drugačne Turčije se je neprestano pogovarjala s svojimi prijatelji in prijateljicami. Prepričana je bila, da bo zmaga druge politične opcije Turčijo sprva pahnila v nestabilnost, toda alternativa, ki se pozneje ni uresničila, ji je dajala upanje, povezano z EU. Po njenem bi bilo življenje v državi znosnejše, če bi se turška politika usmerila k evropski. EU je bila za večino mojih sogovornic zadnja izhodna točka – kot rešitev iz fikcijske realnosti, v kateri so se znašle.

Obsežni del literature o migracijah zamišljanje razlaga tudi kot upanje (Carling in Collins 2018), zajema namreč želje o prihodnosti ter osmišljanje svojega položaja na neki drugi lokaciji. Upajo tudi posamezniki, ki si odhoda iz različnih razlogov ne morejo privoščiti, a to še ne pomeni, da so zato izločeni iz migracijskega procesa. Ena od oblik migracije je tudi miselno potovanje drugam (Rapport in Dawson 1998). V tem smislu je migriranje del zamišljanja prihodnosti, velja pa tudi obratno – zamišljanje prihodnosti je svojevrstna migracija, čeprav zgolj v druge, pogosto idealizirane svetove. Za večino migrantov oz. tistih, ki bi radi migrirali, je zamišljanje ključni del procesa – ne gre samo za fizični (Salazar 2011: 587), temveč tudi miselni proces. Zamišljanje migracij je že kot tako pogosto utopično (Salazar 2011; Pine 2014). Pomemben del migracij je zato tudi upanje, s katero se antropologija v zadnjih letih vse bolj ukvarja (Miyazaki 2004; Bartulović 2012; Kozorog 2013; Pine 2014; Gregorič Bon 2015; Jansen

2015; Bryant in Knight 2019). Antropologinja Francis Pine (2014) migracije razume kot prinašalke upanja, hkrati pa tudi kot strategijo za prihodnost. Upanje interpretira kot odgovor na otežen položaj posameznikov v neoliberalnem, negotovem svetu. Tudi pri Turkinjah sem zaznala podobna upanja in utopične scenarije, ki pa so bili, ne glede na uresničljivost cilja, pravzaprav beg iz realnega življenja. S tem se potrjuje tudi ideja antropologa Arjuna Appaduraia (2013), ki pravi, da obstaja več načinov, kako misliti prihodnost, tudi svojo lastno.

Upanje je v odhodu v Evropo

Enaindvajsetletna Melek je bila študentka prava na univerzi v Marmari in članica Evropske študentske mreže (Europe student network). V tej vlogi je na svoji univerzi redno organizirala dogodke za Erasmus+ študente, ki so večinoma prihajali iz držav EU. Povedala je, da je svojo idejo Evrope in zamišljanje življenja v njej oblikovala s pomočjo teh poznanstev. Prepričana je bila, da težave, s katerimi se sooča v svojem vsakdanjem življenju v Turčiji, ne pestijo mladostnikov v Evropi, kjer naj bi bilo življenje »brezskrbno, tako kot [živite] vi, Evropejci, Erasmusovci«.

Melek si je aktivno ustvarjala idealno življenje drugje. Ko sem jo spraševala, od kod njena ideja o dobrem življenju v Evropi, mi je rekla:

Vedno smo videli toliko fotografij iz Evrope, na primer, muzejev in umetnosti, in res si želim videti to arhitekturo. Res si želim doživeti ta občutek, da sem tam. Samo videti vse slike, arhitekturo, muzeje in vse, res si želim videti te umetnosti in vse ostale stvari. In ljudi, ki tam živijo, jih resnično želim samo videti. Res si želim doživeti biti nekdo, ki pozna male kavarnе. Resnično si želim doživeti ta občutek, ko sediš v kavarni, v neki drugi državi in ljudje govorijo jezik, ki ga ne poznaš. Jaz na primer ne govorim francosko, zato bi res rada slišala Francoze, kako govorijo okoli mene.

Ideja o dobrem življenju se je pri Melek vrtela okrog predstave o tem, kaj bo v Evropi doživela in kako se bo tam počutila. Njena pripoved o boljšem življenju drugje je temeljila na turističnih vtisih, predvsem s socialnih omrežij. Kot piše Arjun Appadurai (2013), so ideje o dobrem življenju ter zamišljanje prihodnosti nedvomno odvisni od kulture oz. družbe. Te predstave so tudi rezultat podob iz medijskega prostora in popularne kulture ali pa so le del govoric, ki idealizirajo Zahod, predvsem njegovo domnevno kozmopolitskost (Salazar 2011: 13).

Bistvo njenega zamišljanja bolj utopičnega življenja drugje (prim. Salazar 2011; Pine 2014) je bila predvsem finančna brezskrbnost žensk, ki jo je povezovala z občutki varnosti in neobremenjenosti s pričakovanji. Financ ni povezovala le s poskusi osamosvajanja, denimo z iskanjem primerne stanovanjskega, pač pa tudi z vsakdanjim življenjem. Ob srečanju z Erasmus+ študenti, ki so za svojo študijsko izmenjavo pridobili štipendije, se ji je zdelo, kot

da Evropejci nimajo finančnih težav in si lahko privoščijo karkoli. Melek ni živela brezskrbno – ves čas je razmišljala o denarju in svoji finančni stiski. Ko ni študirala, je delala. Za svoje konjičke ni imela niti časa niti denarja; zaradi finančne stiske je v zadnjem času prenehala obiskovati tudi gledališke predstave.

Finančna stiska pa je Melek obenem oteževala ali celo onemogočala selitev v Evropo. Cilj je bil zanjo za zdaj še neuresničljiv. Nekaterе sogovornice so že aktivno načrtovale svojo pot, Melek pa je o tem le sanjarila. Njeno zamišljanje prihodnosti in utopično razmišljanje ni temeljilo na možnem ali uresničljivem. Antropologa Rebecca Bryant in Daniel Knight (2019: 157) postavljata distinkcijo med hrepenenjem (*yearning*) in upanjem (*hope*); hrepenenje definirata kot »pasivno obliko momentuma za prihodnost [...], ki implicira nemoč produciranja spremembe«. Omenjena pasivnost se je pri Turkinjah izražala v njihovem čakanju; ker so bile »zataknjene« (glej Hage 2009) v sanjarjenju, so pogosto bežale v svoje pripovedi in vizualizacije o boljšem življenju ali bivanju drugje. Upanje ne deluje kot »nedosegljiva prihodnost, pač pa kot prihodnost nerealiziranega potenciala« in je »način, kako potencialnost uresničiti v dejanskosti« (Bryant in Knight 2019: 134). Turkinje so svoje želje po migraciji v Evropo razlagale podobno, kot je Pine (2014) opisovala delavce na Poljskem, obstajajo pa tudi določene posebnosti. Turkinje se kot ženske pogosto počutijo manjvredne in kot drugorazredne državljanke, in to ne le v javni, temveč tudi intimni sferi, ki sta neizogibno prepleteni. Za Melek je bila idealizacija bivanja v Evropi beg iz njenega realnega življenja. Priznavala je, da je zmedena in ne ve, kaj naj bi v življenju počela. Novo okolje je dojemala tudi kot izhod iz lastne eksistencialne zagate.

Dvojno državljanstvo kot pot do samouresničenja

Kar nekaj ljudi se je sklicevalo na t. i. »evropski« potni list, ki ne obstaja. Gre za poimenovanje potnega lista, ki bi pripadal eni izmed držav EU (običajno imajo v mislih zahodnoevropske države). Ena od njih je bila Hatice, Melekina prijateljica, ki izhaja iz premožnejše družine, kar pomeni, da je pot lažje načrtovala. Med najinim pogovorom je bilo le še nekaj mesecev do selitve v Italijo z namenom magistrskega študija: »Najlažje je priti tja. Sprejmejo te in je najvišja verjetnost, da ti dajo vizo.« Za mnoge Turke in Turkinje je trenutno to izjemno pomembno vprašanje: EU kljub drugačnim obljubam omejuje možnost pridobivanja vize turškim državljanom in državljkam (Dedeoğlu in Genç 2017). Osební dokumenti in potni listi ne zadostujejo, Turki in Turkinje za vstop v EU potrebujejo vizo. Obratno to ne velja: državljani EU lahko vstopajo v Turčijo s potnim listom, v nekaterih primerih tudi samo z osebnim dokumentom. Hatice je to omejeno mobilnost označila za hierarhično, opisala jo je kot kastni sistem. Migracije so rasizirane (Grosfuegl idr. 2015), sistem viz, zgrajen v postkolonialni realnosti, je ustvaril neenakopravne

mednarodne sisteme (glej Mayblin in Turner 2021). V Haticinih očeh je Turčija država tretjega sveta. »Če pa prideš v Evropo, pa si kar naenkrat v prvem svetu.«

Tako Hatice kot Melek se zavedata, kakšen položaj ima Turčija v svetu. Sploh Hatice zato poudarja, kako pomembno je imeti dvojno državljanstvo. Nemalokrat mi je rekla: »Jaz hočem ta evropski potni list, bejba.« Omejitve gibanja pomeni, da ima potni list v Turčiji (kot tudi v mnogih drugih državah) velik simbolni pomen: postal je sredstvo omejevanja, nadzorovanja, identificiranja, izključevanja. A ko mu je dodan pridevnik »evropski«, potni list v predstavah Turkinj postane simbol boljše prihodnosti. Čeprav sta potni list oz. viza zgolj dokumenta, imata močno afektivno dimenzijo (Navaro-Yashin 2007; Jansen 2009; Plajas 2023). To pomeni, da so potni listi in podobni dokumenti nosilci idej in čustev – pri Turkinjah sta hkrati močno prisotna strah in ideja upanja.

Ko sva se z Melek prvič srečali na kavi, me je pričakala s svojim potnim listom na kavarniški mizi. »Vem, da te to zanima, tako da sem ti kar prinesla pokazat. Poglej, prazen je,« mi je rekla med obračanjem listov potnega lista. »Imam ga že nekaj let in nič. Še vedno je prazen.« Potni list ima že od srednje šole, ker je takrat za svoj zaključni izlet načrtovala potovanje v Italijo. Vsi njeni prijatelji so dobili vizo, le njej so prošnjo zavrnil.

Po mojem so mi zavrnil, ker mi je oče takrat nekaj dni pred tem, ko sem poslala svojo dokumentacijo, na bankni račun nakazal nekaj tisoč evrov. To je storil zato, da bodo videli, da nisem begunka. Oni pa so to po mojem razumeli tako, da so mi dali denar, da lahko tam ostanim, v Italiji.

Ta izkušnja je Melek prestrašila in prizadela. Medtem ko je bila za Hatice pot lažja, se Melek zaveda, da je migracija, čeprav si jo nepopisno želi, le s težavo dosegljiva. Po eni strani sta ji Evropa in »evropski« potni list pomenila upanje, hkrati pa ji je ujetost v državi povzročala frustracije in zmedo, kar so, kot ugotavlja Gunvor Jonnson (2008), pogosta čustva ob nezmožnosti migriranja. Proces pridobivanja vize je za mnoge zelo stresen, pospremljen s strahom, a tudi z jezo in negotovostjo. Možnost zavrnitve v dolgem procesu je velika. Turki in Turkinje so se med mojim bivanjem v Istanbulu pritoževali nad številom zavrnjenih viz, v novicah pa so se pozneje pojavljala poročila o dejanskem zmanjšanju kvot viz za Turke v EU (Duvar 2022a, 2022b).

Vizni režim, ki temelji na izključevanju, vpliva na vsakdanje in zasebno življenje (O'Byrne 2001: 401). To so doživljale tudi Turkinje, predvsem dekleta, kot je Melek, ki brez finančne podpore niso mogle večkrat vložiti prošnje za vizo. Vloga za pridobitev vize stane okrog sto evrov, k dokumentaciji pa je treba priložiti še dokazilo, da ima oseba na svojem računu 10.000 evrov. Z vsemi stroški celotna prijava stane nekaj čez 11.000 evrov. Sogovornice so mi omenjale več primerov svojih bližnjih prijateljev in prijateljic, ki so dobili mesto na eni od evropskih univerz,

vendar zaradi visokih zneskov, ki jih za pridobitev vize zahtevajo evropske oblasti, na študij nikoli niso odšli. Nekateri so se skušali v Evropo preseliti s pomočjo sumljivih agencij, ki naj bi jim za nekaj tisoč evrov uredile vizo, a so bili pri tem opeharjeni, med njimi tudi Gamze. Finančni stroški še dodatno podkrepijo afektivnost, to je strahove pred potnimi listi in z njimi povezano dokumentacijo.

Turkinje so večinoma s finančno pomočjo družine v EU odhajale z namenom študija ali zaposlitve, načrtovale pa so ostati dlje, da bi pridobile dvojno državljanstvo. Čeprav pridobivanje teh dokumentov povzroča občutke strahu, pa prav ti dokumenti prinašajo upanje, svobodo ter samouresničitev. Ko sem Hatice spraševala, zakaj si tako zelo želi »evropski« potni list, mi je odvrnila, da gre za odgovornost do njenega lastnega življenja: »Dolžna sem mali Hatice, da odide, za vedno.«

Hatice je bila odločena, da izkoristi vse možnosti za izboljšanje svojega življenja. Tudi tiste, ki si za zdaj le predstavljajo, da bodo v bližnji prihodnosti lastnice »evropskega« potnega lista, si s tem zamišljajo življenje, ki ne stopica na mestu (glej Hage 2009: 97). Zanje je migracija pot do samouresničitve (na kar kažejo tudi raziskave v Sloveniji, glej Cukut Krilić 2009). Z raznolikimi migracijski procesi se sogovornice različno soočajo, hkrati pa med soočanjem z ovirami vzpostavljajo svojo lastno moč delovanja (Milharčič Hladnik 2016). Čeprav so se zavedale, da jih bo v EU njihov izvor precej omejeval in da so privilegiji, ki izhajajo iz državljanstva držav EU, nepravični (Achieme 2019), jih to ni ustavilo.

Sklep

Želja po izseljevanju iz Turčije v Evropo se povečuje predvsem med mladimi. Ta želja je za številne zaradi dolgega, zapletenega in dragega pridobivanja vize za bivanje v Evropi neuresničljiva. Mladim Turkinjam beg iz Turčije pogosto preprečujejo tudi zahteve mednarodnega mejnega režima. Za nekatere ta prepreka zaradi finančne podpore družine ni prevelika, medtem ko druge nimajo dovolj denarja, včasih pa tudi volje, da bi se tega sploh lotile.

Nekatere se, kot to imenuje Hage (2009), »zataknejo« v svojem vsakdanjem življenju. Življenje v Turčiji zanje ni nelagodno zgolj zaradi trenutne politične in ekonomske krize, njihovo nelagodje najmočneje določa spol. Če spol razumemo kot moč, lahko migracije oz. želje po njih drugače razumemo. Spolno zaznamovani uvid v migracije ponazarja, da se ženske zaradi družbenih in družinskih pričakovanj ter trenutnega poslabševanja njihovega položaja in pravic želijo izseliti. V svojem vsakdanjiku, v katerem se počutijo ujete, zaznavajo razmerja moči. Življenje v strahu zaradi zmanjševanja ženskih pravic, ki ga reproducira tudi država, je za mnoge nevzdržno.

Spol je ključen pri razumevanju ne samo specifičnosti migracijskih procesov in vsakdanjega življenja, pač pa tudi obratno. Raziskovanje želja po migraciji med mladimi

Turkinjami je pokazalo, kako položaj ženske v družbi narokuje njihove aspiracije in pripovedi o življenju drugod. To življenje se je kazalo ne le v ideji o finančni brezskrbnosti, pač pa tudi o tisti, ki je povezana z varnostjo ter s svobodo izražanja. Med nekaterimi je bila želja tako močna, da so kljub realnosti, ki tega ni omogočala, še naprej sanjarile o svojem življenju drugje. Prav zato je pomembno, da migracije raziskujemo, čeprav se ne končajo z dejanskim fizičnim premikom.

A zataknjenosti v zamišljanjih ne smemo razumeti kot brezup. Prav nasprotno, dekleta, čeprav se jim iz več razlogov ni uspelo preseliti in pridobiti zelene listine, so med razmišljanjem o odhodu uporabljale svojo moč delovanja. Postopek pridobivanja vize je mnoge prestrašil ali jim za določen čas onemogočil vstop v EU; kljub temu pa se niso odpovedale svojim sanjam o življenju drugje. Želja po migraciji mladih Turkinj iz Turčije v Evropo je način soočanja s svojim položajem in strategija, kako se samouresničevati v okolju, v katerem se ne počutijo svobodne.

Zahvala

Članek je nastal v okviru raziskovanja v programski skupini Etnološke raziskave kulturnih znanj, praks in oblik socialnosti (P6-0187), ki jo vodi dr. Jaka Repič.

Literatura

ABADAN-UNAT, Nermin: *Turks in Europe: From Guest Worker to Transnational Citizen*. New York in Oxford: Berghahn, 2011.

ABDEL-FADIL, Mona: Affective Witnessing of the Hijab: A Self-Inflicted Trauma. V: Todd W. Reeser (ur.), *The Routledge Companion to Gender and Affect*. London in New York: Routledge, 2023, 366–373.

ABU-LUGHOD, Lila: Writing against Culture. V: Richard G. Fox, (ur.), *Recapturing Anthropology: Working in the Present*. Santa Fe in New York: School of American Research Press, 1991, 137–162.

ACHIUME, Tendayi E.: Migration as Decolonization. *Stanford Law Review* 71/6, 2019, 1509–1574.

AHMED, Sara: *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004.

AMNESTY INTERNATIONAL: Turkey, Turn Words into Actions: Duty-Bound to End Violence against Women, 2021; <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/12/EUR4451092021ENGLISH.pdf>, 31. 8. 2023.

ANAVATAN, Aygül in Eda Yalçın Kayacan: Investigation of Femicide in Turkey: Modelling Time Series of Counts. *Quality & Quantity* 58, 2023, 2013–2028.

APPADURAI, Arjun: *The Future as Cultural Fact: Essays on the Global Condition*. London: Verso, 2013.

ARAT, Yeşim: The Project of Modernity and Women in Turkey. V: Sibel Bozdoğan in Reşat Kasaba (ur.), *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*. Seattle in London: University of Washington Press, 1997, 95–112.

ARAT, Yeşim: Religion, Politics and Gender Equality in Turkey: Implications of a Democratic Paradox? *Third World Quarterly* 31/6, 2010, 869–884.

ARETXAGA, Begoña: *States of Terror*. Reno, Nevada: Center for Basque Studies, 2005.

BABÜL, Elif: The Paradox of Protection: Human Rights, the Masculinist State, and the Moral Economy of Gratitude in Turkey. *American Ethnologist* 42/1, 2015, 116–130.

BARTULOVIĆ, Alenka: Neskončnost povojne rekonstrukcije: Sarajevo med čakanjem in upanjem. *Etnolog* 22, 2012, 129–145.

BARTULOVIĆ, Alenka: Islam and Gender in Post-War Bosnia-Herzegovina: Competing Discourses and Everyday Practices of Muslim Women. V: Christine M. Hassenstab in Sabrina P. Ramet (ur.), *Gender (In)quality and Gender Politics in Southeastern Europe*. Basingstoke in New York: Palgrave Macmillan, 2015, 274–296.

BAYHAN, Begumhan Balki: Does Turkey's Economic Crisis Spell the End for Erdogan? LSE Blogs, 2022; <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/01/11/does-turkeys-economic-crisis-spell-the-end-for-erdogan/>, 31. 8. 2023.

BERKES, Niyazi: *The Development of Secularism in Turkey*. London: Hurst & Company, 1998.

BRENNAN, Teresa: *The Transmission of Affect*. Ithaca in London: Cornell University Press, 2004.

BRYANT, Rebecca in Daniel M. Knight: *The Anthropology of the Future*. Cambridge in New York: Cambridge University Press, 2019.

CARLING, Jorgen in Francis Collins: Aspiration, Desire and Drivers of Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44/6, 2018, 909–962.

CUKUT KRILIĆ, Sanja: *Spol in migracija: Izkušnje žensk kot akterk migracij*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009.

DAS, Veena: *Life and Words: Violence and the Descent into the Ordinary*. Berkeley, Los Angeles in London: University of California Press, 2007.

DASGUPTA, Sravasti: Erdogan Rants against 'LGBT Forces' as Biden Congratulates him on Turkey Election Win, 2023; <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/erdogan-turkey-elections-victory-lgbt-rant-b2347705.html>, 10. 4. 2024.

DE BEAUVOIR, Simone: *Drugi spol*. Ljubljana: Krtina, 2022.

DEDEOĞLU, Dinçer in Deniz Genç: Turkish Migration to Europe: A Modified Gravity Model Analysis. *IZA Journal of Development and Migration* 7/17, 2017, 1–19.

DUVAR: Turks Frustrated by 'Deliberate' Increase in Number of European Visa Rejections, 2022a; <https://www.duvarenglish.com/turks-frustrated-by-deliberate-increase-in-number-of-european-visa-rejections-news-61176>, 31. 8. 2023.

DUVAR: Turkey Appeals to Council of Europe over Triple Increase in Schengen Visa Rejections, 2022b; <https://www.duvarenglish.com/turkey-appeals-to-council-of-europe-over-triple-increase-in-schengen-visa-rejections-news-60997>, 31. 8. 2023.

DUVAR: Average Monthly Rent in Istanbul Exceeds 13,000 liras, 2023a; <https://www.duvarenglish.com/average-monthly-rent-in-istanbul-exceeds-13000-liras-news-62299#:~:text=The%20ave>

rage%20monthly%20rent%20in,minimum%20wage%20of%208%2C506%20liras, 31. 8. 2023.

DUVAR: AKP Refutes Reports of Accepting New Welfare Party's Demand for Annulment of Law Protecting Women, 2023b; <https://www.duvarenglish.com/akp-refutes-reports-of-accepting-new-welfare-partys-demand-for-annulment-of-law-protecting-women-news-62011>, 31. 8. 2023.

EKAL, Berna in Asa Elden: Narrating Women's Experiences of Gendered Violence: An Introduction. *European Journal of Turkish Studies* 28, 2019, 2–10.

ERZAN, Refik, Umut Kuzubaş in Nilüfer Yıldız: Immigration Scenarios: Turkey-EU. *Turkish Studies* 7/1, 2007, 33–44.

ESLEN-ZIYA, Hande in Nazlı Kazanoğlu: De-Democratization under the New Turkey?: Challenges for Women's Organizations. *Mediterranean Politics* 27/1, 2022, 101–122.

FASSMANN, Heinz in Ahmet İçduygu: Turks in Europe: Migration Flows, Migrant Stocks and Demographic Structure. *European Review* 21/3, 2013, 349–361.

FRANK, Ana in Ayşe Betül Çelik: Beyond Islamic versus Secular Framing: A Critical Analysis of Reproductive Rights Debates in Turkey. *Journal of Middle East Women's Studies* 13/2, 2017, 195–218.

GÖKARIKSEL, Banu: Beyond the Officially Sacred: Religion, Secularism and the Body in the Production of Subjectivity. *Social and Cultural Geography* 10/6, 2009, 657–674.

GREGORIČ BON, Nataša: »Na poti v Evropo«: Upanje in razmišljanje o prihodnosti v Albaniji. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 55/1–2, 2015, 48–56.

GROSFUEGL, Ramon, Laura Oso in Anastasia Christou: »Racism«, Intersectionality and Migration Studies: Framing Some Theoretical Reflections. *Identities: Global Studies in Culture and Power* 22/6, 2015, 635–652.

HAGE, Ghassan: Waiting Out the Crisis: On Stuckedness and Governmentality. V: Ghassan Hage (ur.), *Waiting*. Carlton: Melbourne University Press, 2009, 97–106.

HOFMAN, Ana, Alenka Bartulović, Mojca Kovačič, Tanja Petrović in Martin Pogačar: Afektivni obrat: Koncepti, obeti, omejitve. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 60/1, 2020, 57–67.

HOLMES, Oliver, Elena Morelli in Finbarr Sheehy: Thousands Dead, Millions Displaced: The Earthquake Fallout in Turkey and Syria, 2023; <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/20/thousands-dead-millions-displaced-the-earthquake-fallout-in-turkey-and-syria>, 31. 8. 2023.

HRW (Human Rights Watch): Interview: How Turkey's Failure to Protect Women Can Cost Them Their Lives, 2022a; <https://www.hrw.org/news/2022/05/26/interview-how-turkeys-failure-protect-women-can-cost-them-their-lives>, 31. 8. 2023.

HRW: Combatting Domestic Violence in Turkey: The Deadly Impact of Failure to Protect, 2022b; <https://www.hrw.org/report/2022/05/26/combating-domestic-violence-turkey/deadly-impact-failure-protect>, 31. 8. 2023.

JANSEN, Stef: After the Red Passport: Towards an Anthropology of the Everyday Geopolitics of Entrapment in the EU's 'Immediate Outside'. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 15, 2009, 815–832.

JANSEN, Stef: *Yearnings in the Meantime: 'Normal Lives' and the State in a Sarajevo Apartment Complex*. New York in Oxford: Berghahn, 2015.

JEROLMACK, Collin in Shamus Khan: Talk Is Cheap: Ethnography and the Attitudinal Fallacy. *Sociological Methods & Research* 43/2, 2014, 178–209.

JONNISON, Gunvor: Migration Aspirations and Immobility in a Malian Soninke Village. International Migration Institute, University of Oxford, 2008; https://afrique-europe-interact.net/files/mali_junge_leute_studie_kayes_engl_01-07-08.pdf, 31. 8. 2023.

KADIN CINAYETLERINI DURDURACAĞIZ: Veriler, 2024; <<https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/kategori/veriler>, 10. 4. 2024.

KANDIYOTI, Deniz: Emancipated but Unliberated? Reflections on the Turkish Case. *Feminist Studies* 13/2, 1987, 317–338.

KANDIYOTI, Deniz: Gendering the Modern: On Missing Dimensions in the Study of Turkish Modernity. V: Sibel Bozdoğan in Reşat Kasaba (ur.), *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*. Seattle in London: University of Washington Press, 1997, 113–132.

KANDIYOTI, Deniz: Identity and its Discontents: Women and the Nation. *Millenium: Journal of International Studies* 20/3, 1991, 429–443.

KANDIYOTI, Deniz: Locating the Politics of Gender: Patriarchy, Neo-Liberal Governance and Violence in Turkey. *Research and Policy on Turkey* 1/2, 2016, 103–118.

KARAVELI, Halil: Erdogan's Journey: Conservatism and Authoritarianism in Turkey. *Foreign Affairs* 95/6, 2016, 121–130.

KONRAD ADENAUER STIFTUNG: Turkish Youth 2021, 2021; <<https://www.kas.de/en/web/tuerkei/single-title/-/content/turkish-youth-2021-1>, 31. 8. 2023.

KOZOROG, Miha: *Festivalski kraji: Koncepti, politike in upanje na periferiji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013.

LIEBELT, Claudia: Aesthetic Citizenship in Istanbul: On Manufacturing Beauty and Negotiating Belonging Through the Body in Urban Turkey. *Citizenship Studies* 23/7, 2019, 686–702.

MAYBLIN, Lucy in Joe Turner: *Migration Studies and Colonialism*. Cambridge in Medford: Polity Press, 2021.

MILHARČIČ-HLADNIK, Mirjam: Nadzor nad nadzorom: Strategija upiranja in avtonomnost delovanja migrantk v sodobni in zgodovinski perspektivi. *Dve domovini* 43, 2016, 35–46.

MIYAZAKI, Hirokazu: *The Method of Hope: Anthropology, Philosophy, and Fijian Knowledge*. Stanford: Stanford University Press, 2004.

MOR ÇATI: Law No 6284, 2023; <https://en.morcati.org.tr/law-no-6284-in-preventing-male-violence/>, 31. 8. 2023.

MUTLUER, Nil: The Intersectionality of Gender, Sexuality,

and Religion: Novelties and Continuities in Turkey during the AKP Era. *Southeast European and Black Sea Studies* 19/1, 2019, 99–118.

NARED, Dagmar: *Iskanje boljšega življenja v Evropi: Aspiracije, imaginacije in afektivni svetovi mladih Turkov v Istanbulu*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 2023.

NAVARO-YASHIN, Yael: *Faces of the State: Secularism and Public Life in Turkey*. Princeton in Oxford: Princeton University Press, 2002.

NAVARO-YASHIN, Yael: Make-Believe Papers, Legal Forms and the Counterfeit: Affective Interactions Between Documents and People in Britain and Cyprus. *Anthropological Theory* 7/1, 2007, 79–98.

NEGRON-GONZALES, Melinda: The Feminist Movement during the AKP Era in Turkey: Challenges and Opportunities. *Middle Eastern Studies* 52/2, 2016, 198–214.

O'BYRNE, Darren: On Passports and Border Controls. *Annals of Tourism Research* 28/2, 2001, 399–416.

ÖZTÜRK, Erdi A. in Hakkı Taş: Doom and Gloom: Leaving Erdogan's Turkey. *GIGA Focus | Middle East* 1 (marec 2022, 2022, 1–14.

PINE, Frances: Migration as Hope: Space, Time, and Imagining the Future. *Current Anthropology* 55/59, 2014, 95–104.

PLAJAS, Ildiko Zonga: Permanent Temporality: Race, Time, and the Materiality of Romanian Identity Cards. *Science, Technology and Human Values* 48/1, 2023, 68–90.

PROTEVI, John: *Political Affect: Connecting the Social and the Somatic*. Minneapolis in London: University of Minnesota Press, 2009.

RAPPORT, Nigel in Andrew Dawson: Home and Movement: A Polemic. V: Nigel Rapport in Andrew Dawson (ur.), *Migrants of Identity: Perception of Home in a World of Movement*. Oxford in New York, NY: Berg., 1998, 8–16.

SALAZAR, Noel: The Power of Imagination in Transnational Mobilities. *Identities* 18/6, 2011, 576–598.

SIRMAN, Nükhet: Constituting the Modern Family as the Social in the Transition from Empire to Nation State. V: Caglar Keyder in Anna Grangoudaki (ur.), *Ways to Modernity in Turkey and Greece*. London: I. B. Tauris, 2007, 176–190.

WHITE, Jenny: Islam and Politics in Contemporary Turkey. V: Reşat Kasaba (ur.), *The Cambridge History of Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 357–380.

WWHR, Mor Çatı in Ka.Der: Joint Press Statement, 2021; <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2021/06/press-statement-24.06.2021-ingBS.pdf>, 31. 8. 2023.

YILMAZ, Ihsan: *Creating the Desired Citizen: Ideology, State and Islam in Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

“They Will Never Understand how We, as Women, Feel Here”: On Aspirations of Young Turkish Women to Migrate from Istanbul to Europe

After two decades of rule by Recep Tayyip Erdoğan, the position of the inhabitants, especially women, in Turkey has worsened. In addition to the tense political climate and economic crisis, women are facing an increasing erosion of their rights, during a rise in femicide and violence against women both at home and in the streets. Young Turkish women feel family and societal pressure on how to behave, dress, and value themselves. A months-long ethnographic study in the Kadıköy district of Istanbul has shown that young Turkish women imagine life elsewhere due to their situation, primarily desiring to migrate to Europe. Life there is believed to be carefree and more comfortable, and perceived as safer. In this article, I argue that in the ethnography of migration processes, gender should be understood not only as identity but also as power. Gender as power in migration processes reveals the specifics of desires and how they arise, while also highlighting the particularities of the everyday lives of young Turkish women. Due to the visa system in Europe, Turkish women find it difficult to migrate. The process is lengthy and expensive, and some cannot afford it, thus getting stranded in yearning. Ideas of dual citizenship in Europe or owning a ‘European’ passport bring them hope, even if they are not actively pursuing it. I understand this kind of hope and desire for migration as an exercise of their own power, as a strategy to ease their current situation, which they perceive as burdensome. Migration to Europe represents achieving a sense of power and self-realization.

